

İQTİSADI İNKİŞAFDA KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Müasir dövrün iqtisadi münasibətlərinin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri də onunla səciyyələndirilir ki, əgər kapitalın formalaşmasının inkişaf etmiş mərhələsində iri sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi məqsədəuyğun sayılırdısa və ona doğru meyl göstərilirdisə, sonrakı mərhələdə inkişaf meyli tamamilə dəyişmişdir. Kiçik və orta sahibkarlığın (KOS) inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Burada da məqsəd ehtiyatlardan səmərəli istifadə etmək, istehlak bazarının tələbatını ödəmək, cəmiyyətin sosial və iqtisadi həyat tərzində tarazlıq yaratmaq, intellektual kapitalı inkişaf etdirmək və onu məhsuldar qüvvələrə çevirmək və s. ilə səciyyələndirilir. KOS-in inkişaf etdirilməsi əhalinin orta və aşağı təbəqələrinin iqtisadi fəallığını artırmaq, yoxsulluğu aradan qaldırmaq, ərzaq və qeyri-ərzaq ehtiyaclarını ödəmək, yaradıcılıq qabiliyyətini yüksəltmək tələbatından irəli gəlmiş və zərurətə çevrilmişdir. İnkişaf etmiş ölkələrdə belə iri sahibkarlıq fəaliyyəti bu gün səmərəli hesab edilmir. Xammal tapılması, hazır məhsulların satışı və s. məsələləri nəzərə alaraq, iri sahibkarlıq subyektləri islahatlar aparmaq, ixtisaslaşma tətbiq etmək, səmərəli inteqrasiya əlaqələri yaratmaq yolu ilə kooperasiya və korporasiyalar yaradaraq, orta və kiçik sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətini məqsədəuyğun hesab edirlər. Onlar üçün əlverişli fəaliyyət mühiti yaratmağa səy göstərirlər.

KOS-in inkişafını zəruriləşdirən əsas şərtlərdən biri xidmət sahələrinin genişləndirilməsi ilə səciyyələndirilir. İri sahibkarlığın xarakterik xüsusiyyəti bütün əsas və əlavə istehsal sahələri və mərhələlərini özünün məsuliyyəti altında təşkil və inkişaf etdirmək imkanları ilə səciyyələndirilir.

KOS-lar isə belə imkanlardan məhrumdurlar. Ona görə də müxtəlif növ xidmətlərin təşkili, kooperasiya və inteqrasiya münasibətlərinin səmərəliliyi, iqtisadi yanaşma metodlarının əlverişliliyi, dövlətin tənzimləmə üsulları, habelə sahibkarın məharəti səmərəli nəticənin əsasını təşkil edir. Bu baxımdan kiçik və orta sahibkarlıq ixtisaslaşmanın törəməsidir və onun səmərəli inkişafı əlverişli inteqrasiyadan bilavasitə asılı olur. Onun da ən əlverişli forması kooperasiya və inteqrasiya münasibətlərinə layiqli diqqət yönəldilməsi ilə səciyyələndirilir. Aqrar sahədə belə münasibətlər aqrar sənaye sahələri arasında əlverişli hesab edilir.

KOS-in üstünlükləri aşağıdakılarla səciyyələndirilir:

- təbii ehtiyatlardan, o cümlədən, aqrar sahədə torpaq və sudan səmərəli istifadə

etmək;

- əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə etmək;
- kapitaldan səmərəli istifadə etmək;
- əhalinin orta və aşağı təbəqələrinin yoxsulluğunu azaltmaq, yaşayış vasitələri ilə təminatını yaxşılaşdırmaq, intellektual inkişafını təmin etmək;
- istehlak bazarına kifayət qədər, keyfiyyətli və ucuz məhsul çıxarmaq;
- dövlət büdcəsinin formalaşmasında fəal iştirak etmək;
- əhalinin məşğulluğunu artırmaq və işsizlik problemini aradan qaldırmaq.

Göstərilənlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, kiçik və orta sahibkarlar sahibkarlıq fəaliyyətinin onurğa sütununu təşkil edir, onun inkişaf etdirilməsinin ən səmərəli istiqamətlərindən hesab edilir, dövlətin sosial-iqtisadi inkişafının əsas sütunlarından biridir, fərdi və ictimai mənafelərinin qovuşdurucu vasitəsidir, ona görə də fikrimizcə, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına dövlətin qayğısına və məqsədyönlü tənzimləməyə ehtiyac yaranır.

Ondan başqa, kiçik sahibkarlıq sektorunun mülkiyyətçiləri yığımlara və investisiyaya daha çox meyli olurlar. Onlarda müvəffəqiyyətlərə nail olmaq üçün şəxsi motivasiyə həmişə yüksək səviyyədə olmuşdur. Bu da bütövlükdə iqtisadi subyektlərin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir. Kiçik sahibkarlıq sektoru ən mürəkkəb, geniş müəssisələr şəbəkəsini yaradırlar və onlar əsasən yerli istehlak bazarının tələbatını ödəmək məqsədilə fəaliyyət göstərirlər. Bu da geniş çeşidli əmtəə və xidmətlərin istehlakı ilə bilavasitə əlaqəli olur. Ən kiçik ölçülü istehsal həcmində malik olan kiçik müəssisələr, onların texnologiyası, istehsal, təşkilatı-idarəetmə çevikliyi hesabına bazarın tələbatına və bolluğuna tez və vaxtında uyğunlaşmağa əlverişli şərait yaradır.

Göstərilən müsbət əlamətlərlə yanaşı, kiçik sahibkarlığın müəyyən çatışmazlıq və mənfi əlamətləri də mövcuddur: riskləri çox yüksəkdir, ona görə də bazardakı vəziyyətinin dayanıqlı olmaması çox yüksək olur; iri şirkətlərdən asılılığı yüksəkdir; rəhbərlərinin bacarığı çox zəifdir; təsərrüfatçılıq şəraitinin dəyişməsinə yüksək həssaslıqları mövcud olur; əlavə maliyyə vəsaitləri əldə etmək və kredilər alınmasında çətinlikləti yüksək səviyyədədir və s.

KOS sahibkarlığın elə bir xüsusi formasıdır ki, işçilərinin sayı, kapitalının həcmi və istehsal miqyası çox məhdud şərtlər müqabilində aktiv fəaliyyət göstərir. Kiçik sahibkarlar yerli bazarlarda fəaliyyət göstərirlər, bu bazarlarda baş verən hər bir dəyişikliklərə və konyunkturaya tez reaksiya verirlər, istehlakçılar ilə fəal qarşılıqlı əlaqə qura bilirlər, istehsalda dərin ixtisaslaşma apara bilirlər, istehsala az kapital qoyurlar və bu da daxili bazardakı iştirakının davamiyyətini artırmaq üçün əlverişli hesab edilir. Lakin kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyət şəraitinə tez reaksiya verməsi onu, bir tərəfdən, daha çevik olması və uyğunlaşmasını təmin edirsə də, digər tərəfdən, bazarın şəraitindən, xarici sosial-iqtisadi və siyasi şəraitdən asılı vəziyyətdə edir. Kapitalının həcmində azlığı istehsalın əhatə dairəsini daraldır, elmi-texniki nailiyyətlərdən, əlavə maliyyə, istehsal və əmək ehtiyatlarından istifadə etmək imkanlarını məhdudlaşdırır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Qanunu, "Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haq-

qında”, 4 iyun 1999-cu il.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı “Kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində idarəetmənin daha da təkmilləşdirilməsi haqqında”, 28 dekabr 2017-ci il.

3. “Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı “İri, orta və kiçik sahibkar meyarları”nın təsdiq edilməsi haqqında”, Bakı şəhəri, 5 iyun 2015-ci il № 215.

5. Abbasov İ.M., Əliyev T.N. Qeyri-neft sənayesinin iqtisadiyyatı. Dərslik, Bakı-2018, 267 səh.

6. İbrahimov İ.H. Sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələləri. Bakı-2010, 248 səh.